

human development in general. This is the main criteria and principles of the modern world, and according to this criteria, it is also an institutional functional mechanism.

The process of integration becomes more popular in the modern political system of the world. An important factor of the development of integration is the consolidation of society. Society is not only one of the indicators of democracy it's also is an important part of formulation and solving state issues.

Also in this article we try to prove the importance of civil society of choosing integration course. The main reason is that civil society is one of the indicators of democracy.

Keywords: *integration, political processes, society, the European Union, Ukraine.*

УДК 323.2(611)

К.Є. Смирнова

ДЕМОКРАТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ В ТУНІСІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОТИРІЧЧЯ

У статті висвітлюються тенденції політичної трансформації в Тунісі з моменту виникнення наприкінці 2010 р. масових протестів проти авторитарного правління З.А. Бен Алі, які призвели до зміни характеру політичного режиму. Розглядаючи формування «уряду національної єдності» 2016 р. та мотиви основних політичних сил, автор наголошує на суперечливих результатах міжелітних компромісів та небезпеці неформальних угод для просування шляхом демократизації.

Ключові слова: *Туніс, революція, демократизація, громадянське суспільство.*

Понад шість років минуло з початку подій, які стали своєрідним водорозділом у політичному розвитку країн Арабського Сходу – так званої «арабської весни» або низки революцій, повстань і протестних рухів, які охопили регіон наприкінці 2010-2011 рр. Для більшості держав зміни не принесли втілення бажаних ідеалів свободи, гідності, справедливості, створення підконтрольних суспільству систем влади. Скоріше, навпаки, загальна ситуація на сьогодні характеризується посиленням авторитарних тенденцій, дестабілізацією, поглибленням конфліктності, різким збільшенням ролі конфесійного чиннику, ескалацією збройного протистояння, розпадом держав. Лише одній країні поки що вдається зберігати відносний спокій та крокувати шляхом творення демократичних інституцій – Тунісу. Данний процес не є безпроблемним та однозначно прогресивним: періодично даються взнаки авторитарні рецидиви; загальмовується проведення важливих реформ. Крім того, країна не має імунітету проти хвороб, від яких протягом тривалого часу потерпає регіон – релігійної радикалізації молоді, тероризму, соціально-економічних негараздів.

Актуальність дослідження проблематики політичних трансформацій на Арабському Сході в цілому та Тунісі зокрема обумовлена величезним впливом, який перетворення в регіоні здійснюють на соціальну, економічну, політичну динаміку інших частин світу. Найбільш яскраво цей вплив проявився у масовій міграції до країн Заходу біженців із тих арабських держав, які найбільше потерпають від масштабних збройних конфліктів, а також в реактуалізації проблеми «ісламського» тероризму, яка, здавалось, відійшла у минуле у другій половині 2000-х рр. Сьогодні арабський світ перетворилися на потужний чинник дестабілізації у глобальному просторі. Це вимагає розуміння процесів, які там відбуваються, з метою запобігання загрозам і пошуку рецептів лікування спільних суспільно-політичних проблем.

Не слід забувати й про те, що вивчення механізмів перетворень, які відбувались на Арабському Сході, допомагає вдосконалити інструменти аналізу повстань і революцій, збагачує теорії політичних трансформацій новими висновками. Дослідження тих змін, які переживає саме Туніс, дає можливість розширити уявлення про чинники, що забезпечили відносний успіх цієї країни у збереженні стабільності та просуванні шляхом реформ, краще зрозуміти суперечності транзиту.

Історіографія дослідження політичних трансформацій на Арабському Сході є доволі широкою, однак переважно має закордонне походження. У роботах вітчизняних науковців регіону не приділяється достатньої уваги. За виключенням нечисленних статей, він залишається своєрідною terra incognita, і навіть схожість революційних процесів, які відбувались в Україні у 2013-2014 рр., із арабськими аналогами, не внесли корективи у дослідницькі пріоритети. Серед іноземних науковців, що зробили значний внесок у вивчення різних аспектів політичних переходів в регіоні: Н.Браун [2], М.Данн [4], М.Левайн [8], М.Оттауей [9], Л.Садікі [10], Я.Сайіг [11], Л.Хатіб [7] та ін. У своїх роботах вони здійснюють аналіз поточних подій, спираючись переважно на теоретичний доробок транзитології та теорій демократизації. Н.Браун [2] особливу увагу приділяє інституційним факторам перетворень. Я.Сайіг [11] концентрується на ролі армії і структур безпеки у процесі транзиту. Л.Садікі [10], М.Керру [6] зосереджуються на демократизації в Тунісі, основну увагу надаючи взаємодії між світськими та ісламістськими політичними силами. Водночас політичні процеси в Тунісі не отримують належної уваги науковців, яка (і це є цілком зрозумілим) належить на даний момент військовим подіям у Сирії або традиційному важковаговуку близькосхідної політики – Єгипту. Дана стаття спрямована на часткове виправлення такого дисбалансу.

Революційні події в Тунісі, пов'язані з виникненням масштабного протестного руху, спрямованого проти авторитарного керівника країни З.А. Бен Алі, розпочалися наприкінці грудня 2010 р. Виступи спалахнули у внутрішніх маргіналізованих регіонах і згодом поширилися на всю територію, зокрема й столицю – Туніс. Соціально-економічні вимоги органічно поєдналися з політичними. Гасло «Dégage», що французькою приблизно означає «Йди», стало основним посилком протестувальників, спрямованих проти ненависного лідера. Разом із групою своїх родичів він перетворився на символ корупції, розкрадання коштів, свавілля сил безпеки, відсталості й приниження гідності.

Порівняно з іншими країнами регіону перемога революційного руху була відносно швидкою (менше ніж через місяць – 14 січня 2011 р. Бен Алі передав владу прем'єр-міністру і залишив Туніс) та обійшлася малою кров'ю: у протестах загинуло близько трьохсот осіб. Сам процес постреволуційного транзиту також відрізнявся меншим рівнем конфліктності й насильства. Хоча і в Тунісі він був позначений періодичними кризами, ідеологічною поляризацією і нестабільністю перебігу реформування.

Від початку революції Туніс розглядався як країна, що має найбільш сприятливі умови для переходу до демократії серед держав регіону, охопленого повстаннями і революційними рухами. Дослідники звертали увагу на такі структурні переваги, як відносно невелике й гомогенне населення, сформованість національної ідентичності, порівняна освіченість, релігійна поміркованість і навіть певна секуляризованість широких прошарків [6]. Економічні показники країни до початку «арабської весни» також характеризувалися як непогані (середній рівень доходів в арабському світі). Тобто Туніс мав певний запас міцності, щоб витримати природне постреволуційне погіршення економічних умов. Проте значну проблему становило поширене безробіття, зокрема серед молоді з вищою освітою, і помітні відмінності у рівні розвитку між Північно-Східним і Південно-Західним регіонами. Традиційно Північний Схід отримував переваги від економічного зростання та розвитку туристичної галузі, а внутрішні райони характеризувалися відсутністю інфраструктури, інвестицій і більш високими показниками

безробіття. Панівна еліта країни також зазвичай походила із «привілейованих» територій Середземноморського узбережжя – Сахеля.

На відміну від Лівії та Ємену – інших держав «арабської весни», Туніс не мав проблеми слабкості державних інститутів. Саме тут 1861 року з'явилась перша в арабському та мусульманському світі сучасна конституція. Апарат адміністративного управління був доволі добре вкоріненим у суспільстві, а це забезпечувало необхідний інструмент для підтримки стабільності та функціональності держави в умовах постреволюційної боротьби та ідеологічного протистояння.

Крім того, Туніс не став привабливим об'єктом міжрегіонального або глобального суперництва, адже не володів значними нафтогазовими ресурсами. Тому втручання зовнішніх сил у внутрішні процеси хоча й мало місце, але не в такому масштабі, щоб здійснювати потужний вплив на політичний розвиток та провокувати поглиблення конфліктних ситуацій.

Одним із найважливіших чинників, який створював сприятливі умови для успіху тунісців у демократичному будівництві, стали відмінні від інших арабських країн (Єгипту, Алжиру, Сирії, Іраку) позиції військового інституту в структурі держави та політичної системи. Туніська армія мала статус нейтральної установи, що не втручається в політичну гру. Вона сформована як професійна структура з повагою до державних інститутів. Маленька та аполітична, через власну політичну та економічну незначущість вона й сьогодні продовжує бачити власну роль як захисника від зовнішніх загроз [1, с. 18]. Туніське суспільство, на відміну від єгипетського, заперечує ймовірну її роль в демократичному транзиті та втручання в політичне життя [7].

Важливе значення для демократизації має й рівень розвитку громадянського суспільства та культури участі населення у суспільно-політичних процесах. За даним аспектом Туніс також мав переваги над сусідами. Партійне життя під час авторитарного правління Бен Алі та його попередника – Хабіба Бургіби – було фактично законсервованим, опозиційні до правлячого Демократичного конституційного об'єднання партії та рухи (ліві, лівоцентристські, ісламістські) існували переважно в підпіллі, їхні структури були слабкими. Однак громадська активність знаходила прояв у діяльності потужного об'єднання профспілок країни, професійних асоціацій, впливового студентського союзу, жіночих організацій. Мережа цих структур зіграла не останню роль у мобілізації протестувальників взимку 2010-2011 рр.

Після революції виникла низка нових громадських організацій та ініціатив, які виконують важливі функції просування реформ, тиску на уряд, моніторингу й контролю за діяльністю новосформованих демократичних інститутів. Так, варто згадати такі організації, як «Аль-Босля» («Компас»), що здійснює моніторинг діяльності парламенту та депутатів, контролює дотримання процедур прийняття рішень, відстоює право на доступ до публічної інформації; «Ана йякіз» («Я пильную»), яка намагається протидіяти широко поширеному хабарництву й непотизму, зокрема в урядових структурах. Ця організація долучилася до мобілізації протестів проти горезвісного закону «Про примирення», котрий фактично передбачає амністію осіб, винних у розкраданні державних коштів. Продовжують активну діяльність і правозахисні структури, особливо ті, що протистоять поліцейському свавілля, тортурам, організують захист людей, постраждалих під час революційних подій. Завдяки тиску з боку цих та інших структур громадянського суспільства було прийнято закон про захист осіб, що повідомляють про випадки корупції у відповідні органи.

Після «відкриття» громадської сфери та політичного простору партійне життя позначилося легалізацією та відновленням діяльності окремих старих опозиційних партій і рухів (так на основі ісламістського руху було створено партію «ан-Нагда», яка зайняла одне з провідних місць на політичній арені), творенням десятків нових, їх неодноразовим розпадом і перегрупуванням, спробами формування коаліцій. При цьому, як і в Єгипті, Лівії

тощо, в Тунісі політична сцена виявилась поляризованою: між ісламістами та світськими силами, поміркованими та ультраконсервативними й радикальними ісламістськими об'єднаннями, лівими групами та неолібералами. Внутрішні конфлікти й напруга характеризували відносини в межах кожного політичного табору, що обумовлювалось не лише ідеологічними відмінностями, але й індивідуальними амбіціями окремих лідерів і внутрішніми міжособистісними суперечками, нерозвиненістю культури політичного діалогу та поступок.

Водночас перебіг транзиту вже на початку продемонстрував помітну відмінність від інших країн «арабської весни»: в Тунісі політичні сили, всупереч значним ідеологічним розходженням, конкуренції та періодичним конфліктам, демонстрували здатність досягати домовленостей і компромісів, необхідних для просування країни до демократії. Це проявилось у наступних ключових подіях. У вересні 2011 р., після тривалого протистояння, 11 великих політичних партій підписали остаточний документ про створення дорожньої карти для демократичного переходу. Було прийняте рішення про проведення виборів у Конституційну асамблею з повноваженнями на один рік, протягом якого обрані представники мали підготувати конституцію, провести нові вибори, створити транзитний уряд. Здатність досягати компромісів продемонструвало й формування правлячої коаліції за результатами виборів у Конституційну асамблею із представників як ісламістської «ан-Нагди», так і секулярних партій (Конгрес за республіку та Демократичний форум за труд і свободи).

Серйозна кризова ситуація виникла у 2013 р. через затягування конституційного процесу, неефективність і некомпетентність чинного уряду «Трійки», зростання конфлікту навколо визначення ролі ісламу в майбутній конституції, ескалацію насильства з боку ультраконсервативних ісламістів. І в даному випадку супротивні політичні сили – коаліція «Фронт національного порятунку» та уряд все ж таки змогли домовитись між собою за посередницької ролі представників громадянського суспільства – Загального об'єднання праці разом із Союзом роботодавців, Туніською Лігою захисту прав людини, Туніською асоціацією адвокатів. Партії дійшли згоди щодо нової конституції країни, розпуску старого й формування нового технократичного уряду. Певною мірою це дало старт для нових виборів до законодавчого органу влади, які зрештою відбулися 26 жовтня 2014 року.

З одного боку, діалог і досягнення компромісів грає важливу роль під час демократичного транзиту: для визначення правил гри, розбудови нових інституцій і реалізації реформ. Для Тунісу здатність більшості його політичних сил до взаємних поступок відіграло визначальну, переважно позитивну роль. Однак, при цьому не варто кожну досягнуту домовленість розглядати як черговий крок до вдосконалення демократичної системи. Інколи, навпаки, вона може сигналізувати про серйозні вади демократичних структур, виступати проявом відхилення від прописаних демократичних процедур. Прикладом таких домовленостей є підписання так званої «Карфагенської угоди» в липні 2016 р., коли дев'ять політичних партій і три організації громадянського суспільства Тунісу домовились про формування уряду національної єдності.

Ініціатором створення нового уряду виступив президент Тунісу Беджі Каїд Ес-Сібсі, а формальним приводом стала необхідність активізації боротьби з корупцією, тероризмом та економічної стагнацією. Однак, реальною причиною називалася внутрішня боротьба всередині президентської партії «Ніда Туніс», недостатня зручність для близьких до президента кіл чинного прем'єр-міністра Хабіба Ес-Сіда.

Ще в березні 2016 р. «Ніда Туніс» пережила розкол, коли генеральний секретар Мохсен Марзук залишив партію разом із низкою своїх прибічників. Розкол був викликаний наростанням конфлікту із сином президента Хафідом Ес-Сібсі, навколо якого все більше централізувалась діяльність партії, посиленням авторитарних тенденцій у її функціонуванні. В листопаді 2015 р. найманці Хафіда, який вдавався до різних засобів з

метою встановити контроль над партією, силою завадили зборам її виконавчого комітету, що й спровокувало вихід близько 30 членів. Хоча «Ніда Туніс» спромоглася забезпечити повернення декількох із них, кількість її депутатів в парламенті зменшилася до 64, внаслідок чого більшість знову отримала «ан-Нагда». Очоливши перемовини щодо формування уряду, Себсі сподівався врятувати свою партію та забезпечити більш безпечне положення для свого сина [5].

Згідно з Конституцією Туніс є парламентсько-президентською республікою, і провідна роль у формуванні уряду має належати парламентській більшості. Однак під час вирішення долі старого уряду та голосування за новий складалося враження, що парламент просто затверджує результати кулуарних переговорів між пропрезидентською та іншими зацікавленими у розподілі посад і преференцій політичними силами. Проти проголосували лише 22 депутати з 195 присутніх, 5 утрималися. Це були переважно представники лівих і ліво-центристських сил («Народний фронт» та ін.), опозиційних до правлячої коаліції [12].

Навіть новий прем'єр-міністр Юсеф Шагід однозначно сприймається як фігура лояльна та близька до Б.К. Ес-Себсі (через дружину він є родичем президента). Формуванню уряду передували незліченні непублічні перемовини між президентом і главою «ан-Нагди» Рашидом Ганнуші поза формальними каналами демократичного процесу, що стало свідченням високої ролі особистісних неформалізованих відносин у прийнятті рішень [3].

Отже, з одного боку, ми бачимо укладення міжелітного компромісу між цілою низкою політичних сил, передусім між основними політичними гравцями – «Ніда Туніс» та «Ан-Нагдою». І це може здатись черговим доказом спроможності ісламістської і світської партій в країні мирно існувати та взаємодіяти. З іншого, існує спокуса припустити, що ідеологічні настанови вже не відіграють настільки важливої ролі у діяльності керівництва цих сил, як під час проведення виборчої кампанії 2014 р., коли боротьбу за голоси виборців обидві партії будували на ворожості власного електорату до протилежного табору. Зростання опортунізму та зменшення значення ідеологічної складової, властиве не лише цим партіям, не є ознакою просування демократичним шляхом. Тим більше демократичним перетворенням суперечить очевидне збереження важливості кланових відносин у політиці. Інший ризик, пов'язаний із неформальними домовленостями, компромісними кулуарними угодами еліти, – потенційна маргіналізація парламентської і громадської опозиції, їх виключення із процесу прийняття важливих рішень.

Таким чином, на сьогодні Туніс хоча й має функціональні демократичні інститути, проте досягнутий успіх у політичній сфері все ще залишається досить непевним, а демократичний консенсус – крихким. Політична система країни зовсім молода й нестійка, а кількість потенційних викликів чимала. І один із найголовніших – схильність представників правлячої еліти діяти поза встановленими демократичними правилами і структурами.

Список використаної літератури

1. Beck M. Political Change in the Middle East: An Attempt to Analyze the “Arab Spring” / M. Beck, S. Hüser // GIGA German Institute of Global and Area Studies. – 2012. – № 203. – 35 p.
2. Brown N. J. Egypt's Ambiguous Transition [Electronic resource] / N. J. Brown // The Carnegie Endowment for International Peace. - Mode of access : <http://carnegieendowment.org/2012/09/06/egypt-s-ambiguous-transition/drsi#>
3. Dihstelhoff J. The Carthage Agreement Under Scrutiny [Electronic resource] / J. Dihstelhoff, K. Sold // Carnegie Endowment for International Peace. Mode of access : http://carnegieendowment.org/sada/index.cfm?fa=66283&mkt_tok=eyJpIjoiTW1ReE9HRmxNR0l6TUdVMsIsInQiOiJ5R1czOVhIRWdcL1wvU085RTZaS2htWW0wWWlJR0RNMjB5ZkdaZl

U2VXFGMTRDeXRIT2QzVUJpcXZxWTRaYUJITjgyeEFkbmw4TXJ5TnZFUlpmTUZjOGI3
TEt5ZEEdNR3BtN0tlYm1YQXZPRUFzPSJ9

4. Dunne M. Egypt: Elections or Constitution First? [Electronic resource] / M. Dunne // Carnegie Middle East Center. - Mode of access : <http://carnegieendowment.org/2011/06/21/egypt-elections-or-constitution-first/7f>

5. Feuer S. A National Unity Government for Tunisia [Electronic resource] / S. Feuer // The Washington Institute. - 2016. - 12 August. - Mode of access : <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/a-national-unity-government-for-tunisia>

6. Kerrou M. Tunisia's Historic Step toward Democracy [Electronic resource] / M. Kerrou // Carnegie Middle East Center. - Mode of access : <http://carnegie-mec.org/2014/04/17/tunisia-s-historic-step-toward-democracy/h8sv#>

7. Khatib L. The Transformation of Arab Activism New Contexts, Domestic Institutions, and Regional Rivalries / L. Khatib, E. Lust // Carnegie Middle East Center. - 2014. - 15 May. - Mode of access : <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=55617>

8. LeVine M. Why Tunisia succeeded where Egypt failed [Electronic resource] / M. LeVine // AlJazeera. - Mode of access : <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/12/why-tunisia-succeeded-where-egy-201412111643794562.html>

9. Ottaway M. Protest movements and political change in the Arab world [Electronic resource] / M. Ottaway, A. Hamzawy // Carnegie Middle East Center. - Mode of access : http://carnegieendowment.org/files/ottawayhamzawy_outlook_jan11_protestmovements.pdf

10. Sadiki L. Tunisia's political parties and the shared vision [Electronic resource] / L. Sadiki // AlJazeera. - Mode of access : <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/10/tunisia-political-parties-shar-2014102655136406559.html>

11. Sayigh Y. Missed Opportunity: The Politics of Police Reform in Egypt and Tunisia [Electronic resource] / Y. Sayigh // Carnegie Middle East Center. - Mode of access : http://carnegie-mec.org/2015/03/17/missed-opportunity-politics-of-police-reform-in-egypt-and-tunisia/i4fc?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRoiuKrJZKXonjHpfSx66%2BokXaSg38431UFwdcjKpmjr1YcBRct0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60MWA%3D%3D

12. البرلمان التونسي يصوت بالثقة لصالح حكومة الوحدة الوطنية بقيادة يوسف الشاهد // Almanarnews. - 2016. - 27 August. - Режим доступа : <http://www.almanar.com.lb/630067> ; Al-burliman at-tunisi yisawwit bi-th-thiqa li saleh hukumat al-wahda al-wataniya bi qiyadat yousef al-shahed [Electronic resource] // Almanarnews. - 2016. - 27 August. - Mode of access: <http://www.almanar.com.lb/630067>

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017 р.

K. Smyrnova

DEMOCRATIC TRANSFORMATION IN TUNISIA: TRENDS AND CONTRADICTIONS

The article deals with the contradictory development of political transformation in Tunisia that was launched by the revolutionary movement against authoritarian ruler Zine El Abidine Ben Ali. Among other states in the region effected by so-called Arab spring, Tunisia is considered a relative success story. From the very beginning of mass protests it has been looked at as a possible candidate for democratization. Comparing to others it has had its obvious structural advantages, such as relatively small territory and homogeneous educated population, strong national identity, developed middle class and quite vivid civil society, apolitical military structure.

Still the transit from authoritarian regime to democracy has not been smooth. Like other Arab countries trying to reform their power structures, Tunisia has been through numerous crises provoked by contest for power and resources, ideological polarization between secular and Islamists, left and neoliberal, by economic difficulties and regional disparities so forth. However, unlike Egypt, Yemen or Libya it has been able to find its way out of conflicts through compromise

and dialogue between main political forces and thanks to mediating role of Tunisian civil society. Therefore, the author concentrates on endeavor of the last in pushing the reform process forward especially in the sphere of fighting against corruption and human rights protection as well as monitoring of Parliament and government structures activities.

At the same time, special attention is paid to the relationship between main political powers such as Nidaa Tunis and Ennahda, decreasing of ideology importance in their decisions and the opportunistic character of agreements reached during the last two years. Although compromises on many questions have been necessary on the bumpy road towards democracy, some of the pragmatic concessions made by Ennahda and others looked more like a trial to stay afloat and to secure their share of power pie than as deeds seriously moved by democratic aspirations. "Cartagena Agreement" of July 2016 on forming a government of national unity that was signed by nine political parties and three civil society became a bright example of such kind of tactics. It signaled about serious deficiencies of democratic structures and demonstrated a deviation from democratic procedures outlined in the Constitution.

Thus, although Tunisia today has functional democratic institutions, its success is quite uncertain and democratic consensus is brittle. The political system of the country is very young and fragile, and faces considerable potential challenges. And one of the most important is the tendency of the ruling elite to act outside the established democratic rules and institutions.

Keywords: Tunisia, revolution, democratization, civil society.

УДК 327:325

Ю.М. Твердохліб

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ: ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Інформаційно-психологічні операції є найновішим, найпотужнішим та найефективнішим засобом досягнення політичних цілей в мирний та воєнний час. Для вітчизняної науки поняття інформаційно-психологічної операції є новим та малодослідженим. Після початку російської агресії на сході України, вивчення цього питання набуло актуальності. Проте більшість праць вітчизняних науковців зосередженні на поданні дефініції цьому поняттю та на сукупності методів, які застосовуються в процесі проведення інформаційно-психологічної операції. Тому дана стаття є першим дослідженням, присвяченим питанню планування та реалізації інформаційно-психологічної операції. У статті надано дефініції поняттям «інформаційно-психологічна операція (ІПО)», «планування інформаційно-психологічної операції», «цільова аудиторія (ЦА)», «дезінформування», «рефреймінг інформації» та ін.. Висвітлено основні етапи процесу реалізації інформаційно-психологічної операції.

Ключові слова: інформаційно-психологічна операція, планування інформаційно-психологічної операції, цільова аудиторія, цілі інформаційно-психологічної операції, інформаційно-психологічний вплив, інформаційно-психологічний продукт, засоби інформаційно-психологічного впливу, методи інформаційно-психологічного впливу, психологічний тиск, дезінформування, чутки, рефреймінг та ін..

Мета дослідження. Метою роботи є вивчення процесу планування та реалізації інформаційно-психологічної операції.

Інформаційно-психологічна операція – це операція аналізу, планування, оцінювання та інтегрування інформаційних дій для досягнення бажаних ефектів над волею, розумінням